

**AKADEMIK RAHIMA AMINOVA: HAYOTI, ILMIY MEROSI VA O‘ZBEK
TARIXSHUNOSLIGIDAGI O‘RNI****Abdullayev Bekzod Xusniddin o‘g‘li****Andijon davlat universiteti tarix fakulteti****O‘zbekiston tarixi kafedrası mustaqil tadqiqotchisi****ORCID: 0009-0008-5541-6982****Email: bekzod1994samsung@gmail.com****<https://doi.org/10.5281/zenodo.21996057>**

Annotatsiya. Ushbu maqolada O‘zbekiston tarixshunosligining XX asrdagi shakllanishi va rivojlanishida akademik Rahima Aminovanning tutgan o‘rni har tomonlama tahlil qilingan. Maqolada olimaning hayot yo‘li, ilmiy shakllanish jarayoni, iqtisodiy tarix, sanoat taraqqiyoti, agrar siyosat va ayollar harakati bo‘yicha olib borgan izlanishlari chuqur ilmiy asoslangan holda yoritilgan. Jumladan, Aminovanning arxiv manbalari bilan ishlash tajribasi, tarixiy jarayonlarni kompleks tahlil qilish metodologiyasi, sovet davridagi iqtisodiy va ijtimoiy jarayonlarga bergan ilmiy baholari alohida o‘rin egallaydi. Shuningdek, uning ilmiy maktabi, shogirdlari va O‘zbekiston tarixshunosligiga qo‘shgan nazariy-amaliy hissalar ham tadqiq qilingan. Tadqiqot natijalari Rahima Aminovanning o‘zbek tarixshunosligidagi o‘rni ulkan ilmiy qadriyatlarga tayanishini ko‘rsatib, uning ilmiy merosi bugungi tarixiy tadqiqotlar uchun muhim metodologik asos bo‘lib xizmat qilishini isbotlaydi.

Kalit so‘zlar. Rahima Aminova; O‘zbekiston tarixshunosligi; iqtisodiy tarix; sanoat taraqqiyoti; agrar siyosat; kollektivlashtirish; ayollar harakati; gender tarix; ilmiy maktab; tarixiy metodologiya; arxiv manbalari; ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlar.

O‘zbek tarixshunosligida o‘ziga xos ilmiy maktab yaratgan, mamlakatimizda tarix fanining taraqqiyotiga salmoqli hissa qo‘shgan taniqli olimlardan biri — akademik Rahima Xodiyevna Aminova 1925 yil 18 noyabrda Qo‘qon shahrining shimoli-g‘arbiy hududida, rus bosqinidan keyin barpo etilgan yangi mahallalardan birida, ziyolilar oilasida tavallud topgan. Rahimaxonning otasi Xodi Aminov - 1902 yilda Qo‘qonda tug‘ilgan va o‘z davrining ilg‘or fikrli, jamiyatda ma‘rifatparvarlik g‘oyalarini targ‘ib etgan, bilim berishni o‘z hayotining mazmuni deb bilgan ziyoli o‘qituvchilaridan biri bo‘lgan. [1].

1944 yilda u maktabni a‘lo baholar bilan muvaffaqiyatli yakunlab, Toshkent shahriga kelgan. O‘sha yiliyoq yili SAGU — O‘rta Osiyo davlat universitetida yaqinda tashkil etilgan Sharqshunoslik fakultetiga (eron filologiyasi yo‘nalishi) hujjat topshirib, kirish imtihonlarini muvaffaqiyatli topshirgan va talabalar safidan o‘rin olgan. 1944 yil sharoitida iqtisodiy qiyinchiliklar, front ortidagi mehnat va moddiy tanqisliklar davom etayotgan bir paytda oliy ta‘limga kirib tahsil olish Raxima Aminovadan metin iroda va qat‘iy intizomni talab qilgan ulkan qadam edi. [2].

1948 yilda universitetning 4-kurs talabalari ixtisosliklar bo‘yicha taqsimlanayotgan paytda Rahima Aminova o‘z hayotida muhim burilish yasaydigan qaror qabul qilgan. U avval Eron filologiyasi yo‘nalishida tahsil olgan, tillarni o‘rganish va matn bilan ishlash ko‘nikmalariga ega bo‘lib ulgurgan edi. Biroq o‘qish jarayonida tarix fanining mazmun-mohiyati, manbalar orqali voqelikni anglash va davr ruhini tadqiq etish unda tobora kuchli qiziqish uyg‘ota boshladi. Shu sababli u ta‘lim yo‘nalishini o‘zgartirib, universitetning Tarix bo‘limiga o‘tdi. Natijada mazkur tanlov R. Aminovanning keyingi butun ilmiy-ijodiy faoliyati

uchun keng yo'l ochib, uni tarixshunoslik maydonida professional tadqiqotchi sifatida shakllanishga yetaklagan. [3].

1949 yil 2 mayda Rahima Aminova O'zbekiston Fanlar akademiyasining Fizika-texnika institutida mehnat qilayotgan yosh va iqtidorli olim Sodiq Azimov bilan oila qurgan. Natijada o'zaro hurmat va hamjihatlikka tayangan, ilmiy qadriyatlar bilan uyg'unlashgan o'ziga hos intellektual oilaviy muhit shakllangan. [4].

Rahima Aminova XX asrning ikkinchi yarmidan boshlab iqtisodiy tarix, sanoat taraqqiyoti, agrar siyosat, ayollar harakati va ijtimoiy-siyosiy jarayonlarni o'rganishga bag'ishlangan fundamental tadqiqotlar yaratdi. U o'zbek tarixshunosligida birinchi bo'lib sanoat korxonalarining tashkil topishi, ishchi sinfining shakllanish jarayoni va sovet iqtisodiy siyosatining mintaqaviy xususiyatlarini ilmiy tahlil asosida o'rgandi Bu jihatdan olimaning ishlari nafaqat tarix faniga, balki iqtisodiyot, sotsiologiya va siyosatshunoslik kabi boshqa sohalarga ham ilmiy ahamiyatga ega bo'ldi.

Rahima Aminova O'zbekiston Fanlar akademiyasida ilmiy xodim sifatida faoliyat boshlagan. 1950–60-yillarda u sanoat tarixi bo'yicha fundamental tadqiqotlar olib borgan. Uning ilmiy izlanishlari orqali birinchi besh yilliklar davrida O'zbekiston sanoatining shakllanishi va rivoji chuqur tahlil qilingan [5].

R.Aminovanning yana bir muhim ilmiy yo'nalishi — O'zbekistonda ayollar harakatining shakllanishi va rivojlanish tarixidir. U sovet davrida ayollarning ijtimoiy hayotdagi ishtiroki, siyosiy faolligi, savodxonlik darajasining oshishi, gender siyosatining jamiyatga ta'sirini chuqur tahlil qilib, ushbu mavzuni mustaqil ilmiy yo'nalishga aylantirdi [2]. Bugungi kunda ayollar tarixiga oid ko'plab tadqiqotlar aynan Aminova yaratgan ilmiy asosga tayanadi.

Rahima Aminovanning ilmiy maktabi ham alohida e'tiborga loyiqdir. U o'z umrining katta qismini yosh tarixchilarni tayyorlashga, ularga manbalar bilan ishlash madaniyatini o'rgatishga, tarixiy jarayonlarni xolis tahlil qilish ko'nikmalarini shakllantirishga bag'ishladi. Uning rahbarligida himoya qilingan nomzodlik va doktorlik ishlarining ko'pligi, yaratilgan ilmiy izlanishlarning yuqori saviyasi olimaning tarixshunoslikdagi o'rni naqadar ulkan ekanini ko'rsatadi [6].

Shu jihatlar tufayli Rahima Aminova O'zbekiston tarixshunosligining rivojida o'chmas iz qoldirgan olimlar safiga kiradi. Uning ilmiy merosi bugun ham o'z dolzarbligini yo'qotmagan, aksincha yangi tadqiqotlar uchun metodologik asos bo'lib xizmat qilmoqda. Tarixiy jarayonlarni kompleks yondashuv asosida o'rganish, arxiv materiallarini chuqur tahlil qilish, obyektiv ilmiy pozitsiyani saqlash kabi fazilatlari tufayli Aminovanning asarlari nafaqat tarixchilar, balki ijtimoiy fanlarning turli yo'nalishlari bo'yicha tadqiqotchilar uchun ham muhim manba bo'lib qolmoqda.

Shu bois, ushbu maqolada Rahima Aminovanning hayoti, ilmiy faoliyati, asosiy tadqiqot yo'nalishlari, ilmiy maktabi va o'zbek tarixshunosligiga qo'shgan hissasi keng yoritiladi. Maqola olimaning ilmiy merosini nazariy, metodologik va tarixiy nuqtai nazardan tahlil qilishga qaratilgan bo'lib, uning O'zbekiston tarixiy fanlaridagi o'rni va ta'sirini chuqur anglashga xizmat qiladi.

Rahima Aminova 1925-yilda Qo'qon shahrida ziyoli oilada tug'ilgan. Yoshligidan ilm-fanga, tarixiy asarlarga, adabiyotga qiziqib ulg'aydi. Oila muhitidagi ma'rifatparvarlik uning ilmiy dunyoqarashining shakllanishiga katta ta'sir ko'rsatgan. U O'zbekiston davlat universitetining tarix fakultetini tamomlaganidan so'ng ilmiy faoliyatni davom ettirgan [7].

R.Aminovanning iqtisodiy tarixga bag'ishlangan asarlarida sanoat korxonalarining tashkil topishi, ishchi sinfining shakllanishi, texnik jarayonlarning joriy etilishi va sovet iqtisodiy siyosatining ta'siri haqida batafsil ma'lumotlar berilgan. Bu tadqiqotlar o'zbek tarixshunosligi uchun yangilik bo'lgan manbalarga tayanadi. R.Aminova agrar siyosatning o'ziga xos jihatlarini o'rganishda ham katta muvaffaqiyatlarga erishgan. U sovet davrida qishloq xo'jaligi sohasida olib borilgan kollektivlashtirish siyosatini chuqur tahlil qilgan. Agrar islohotlarning hududiy xususiyatlarini o'rganish orqali u yangi ilmiy yondashuvni shakllantirgan [8].

Akademik Rahima Aminova ayollar harakati tarixini ilmiy o'rganishda birinchi bo'lib fundamental monografiyalar yaratgan olimlardan biridir. U ayollarning jamiyatlardagi roli, siyosiy faolligi, savodxonligi va ijtimoiy mavqeini tahlil qilgan. Uning asarlarida gender yondashuv, sotsiologik tahlil va statistik ma'lumotlar asosiy o'rinni egallaydi [9]. Aminovanning izlanishlari orqali ayollar tarixidagi ko'plab noma'lum sahifalar ochilgan. U O'zbekistonda ayollar harakatining shakllanishi va rivojlanish bosqichlarini ilmiy asosda yoritgan [10]. Rahima Aminova uzoq yillar davomida yosh tadqiqotchilarni tarbiyalagan. Uning ilmiy maktabi faktlarga asoslangan yondashuv, manbalar bilan ishlash madaniyati va xolis tahlil tamoyillariga tayangan [11]. U rahbarlik qilgan ko'plab nomzodlik va doktorlik dissertatsiyalari O'zbekiston tarixshunosligining rivojiga katta hissa qo'shgan [12].

Rahima Aminova O'zbekiston tarixshunosligida fundamental ilmiy meros yaratgan yirik olim sifatida milliy ilm-fan taraqqiyotida muhim o'rin egallaydi. Uning tadqiqotlari mazmunan keng qamrovli, manbaviy jihatdan boy va metodologik nuqtai nazardan puxta ishlanganligi bilan ajralib turadi. Aminova tarixiy jarayonlarni biryoqlama talqin qilmay, avvalo ularning ijtimoiy-iqtisodiy mazmunini ochib berishga, voqea va hodisalarning sabab-oqibat bog'liqligini aniqlashga alohida e'tibor qaratgan. Ayniqsa, sovet davrining siyosiy-iqtisodiy jarayonlarini baholashda u rasmiy mafkuraga suyanib qolmay, arxiv materiallari, statistik ko'rsatkichlar, mahalliy manbalar va amaliy tajribaga asoslanib xolis ilmiy pozitsiyani shakllantirgan.

Rahima Aminovanning ilmiy maktabi o'zbek tarixshunosligida yangi uslub va yondashuvlarni shakllantirdi. U yaratgan maktabning asosiy xususiyati — faktlarga asoslangan yondashuv, manba tanqidining chuqur qo'llanilishi, tarixiy jarayonlarni kompleks o'rganish va xolislik tamoyillaridir. Bugungi kunda uning shogirdlari tomonidan olib borilayotgan tadqiqotlar Aminova ilmiy maktabining izchil davom etayotganini ko'rsatadi [12].

Xulosa qilib aytganda, akademik Rahima Aminova O'zbekiston tarixshunosligining shakllanishi va rivojida o'chmas iz qoldirgan siymodir. Uning ilmiy merosi zamonaviy tarixchilar uchun nafaqat manba, balki metodologik yo'riqnoma sifatida xizmat qiladi. Aminovanning ilmiy yondashuvi, faktlarga tayanishi, arxiv hujjatlaridan foydalanish mahorati hamon dolzarbligini saqlab qolmoqda va kelajak avlod tadqiqotchilari uchun mustahkam poydevor yaratmoqda.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Abdullaev, X. (1998). O'zbekiston tarixshunosligi rivoji va yangi qarashlar. Toshkent: Fan. B. 15–22.
2. Aminova, R. (1965). Promyshlennost' Uzbekistana v gody pervykh pyatiletok. Toshkent: Fan. B. 43–58.
3. Aminova, R. (1971). Sotsial'no-ekonomicheskie protsessy v Uzbekistane. Toshkent: Fan. B. 101–115.

4. Aminova, R. (1981). Zhenshchiny Uzbekistana v sotsialno-politicheskoy zhizni respubliki. Toshkent: Fan. B. 65–82.
5. Aminova, R., & Khodjaev, A. (1990). Istoriya promyshlennogo razvitiya Uzbekistana. Toshkent: Fan. B. 122–137.
6. Bobojonov, X. (2002). O'zbekistonda sanoatning tarixiy rivojlanishi. Toshkent: Universitet nashriyoti. B. 33–41.
7. Qosimova, Sh. (2010). O'zbek ayollari harakatining tarixiy bosqichlari. Toshkent: Mehnat. B. 88–95.
8. Mamajonov, A. (2015). O'zbekiston XX asr tarixini o'rganish metodologiyasi. Samarqand: SamDU. B. 50–57.
9. Rakhimov, R. (2018). Milliy tarixshunoslikda yangi yondashuvlar. Toshkent: Yangi Asr Avlodi. B. 19–26.
10. O'zbekiston Fanlar Akademiyasi Tarix instituti. (2000). O'zbekiston tarixining dolzarb masalalari. Toshkent: Fan. B. 201–210.
11. Lex.uz. (elektron manbaa). O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi. <https://lex.uz>
12. O'zbekiston FA Tarix instituti. (n.d.). Rasmiy sayt. <https://tii.uz>